

MUHASEBECİLERİN İŐ YÜKÜNÜN SEKONDER KAZANÇ ÜZERİNE ETKİLERİ

Doç. Dr. Hilmi Erdoğan YAYLA
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
hilmi.yayla@hku.edu.tr

Doç. Dr. Mazlum ÇELİK
Hasan Kalyoncu Üniversitesi
mazlum.celik@hku.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Ömer YAZAN
Aksaray Üniversitesi
omeryazan@hotmail.com

ÖZ: Sekonder kazancın, yoğun iş temposu sonucu da ortaya çıkabileceği düşüncesi bu araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Bu amaçla, işyüklerinin fazla olduğu bilinen Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerden toplam 252 veri toplanmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle iş yükü ve iş yükünü sürdürme isteği ile sekonder kazanç ölçekleri geliştirilmiştir. Daha sonra teori ve araştırma bulgularına dayanılarak geliştirilen hipotezler yapısal eşitlik modeli ile test edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, iş yükünün sekonder kazanç ve boyutlarını (finansal sorunlarda destek, ilgi ve saygı) pozitif ve anlamlı olarak etkilediği, ilgi ve saygının iş yükünü sürdürme isteğini pozitif ve anlamlı olarak etkilediği ancak, finansal sorunlara destek kazancının iş yükünü sürdürme isteği üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sekonder kazanç, iş yükü, yapısal eşitlik modeli, sekonder kazanç ölçeği

THE IMPACTS OF WORK LOAD ON SECONDARY GAIN*

ABSTRACT: This paper set out to explore the potential of obtaining secondary gain by asking the Certified Public Accountants via questionnaires whether the Certified Public Accountants anticipated getting social and economic benefits from being busy. 252 Turkish Certified Public Accountants replied to the questionnaire. At the first step of the study workload, maintaining request of workload and secondary gain scales have been developed. We used structural equation modeling. The results of this study suggest that there is a significant relation between expectation for secondary gain and work conditions of Certified Public Accountants and secondary gain increases associated with workload.

Keywords: Secondary gain, work load, structural equation modeling, secondary gain scale

1. GİRİŞ

“Sekonder kazanç” (ikincil kazanç) kavramı, herhangi bir psikolojik ya da fiziksel rahatsızlığın kullanılması yoluyla bireyin, karşısındaki insanlardan fayda sağlaması olarak açıklanabilir (Şenel, 2008). Sigmund Freud tarafından “*Psikanaliz Derslerine Giriş*” (1917) adlı kitapta tanımlanan ve primer ve sekonder kazanç olarak ikiye ayrılan kavramda, primer kazanç tamamen bilinçsiz bir

*Bu araştırmanın fikir aşamasından yayınlanmasına kadar olan süreçte desteklerini esirgemeyen Dr. Deniz Usta, Yrd. Doç. Dr. Tarhan Okan, Prof. Dr. Ganite Kurt ve Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası yetkililerine şükranlarımızı sunarız.

biçimde, içinde bulunulan durum sebebiyle elde edilen sevgi ve ilgi kazancı anlamında iken sekonder kazanç, çeşitli sorumluluklardan kurtulma, destek ve yardım elde etme vb. gibi gerçekleşmesi beklenen veya gerçekleşmiş avantajları ifade etmek için kullanılır (Van Egmond, 2003, 138).

Esas itibarıyla bir psikanaliz kavramı olarak, hastaların gözlenmesi suretiyle ortaya çıkarılan sekonder kazanç, sadece hastalara özgü bir davranışsal özellik biçiminde literatürdeki yerini almıştır. Sekonder kazanç, bireylerin sosyal ve ekonomik hayatta üstlendikleri farklı roller dikkate alındığında, sadece sağlık alanında değil farklı bilimsel alanlarda da etkileri ölçülebilecek bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle psikolojik veya fiziksel rahatsızlıklar dışında da bireyler sosyal ve ekonomik birçok rahatsızlıklarını/sorunlarını karşılarındaki insanlardan fayda sağlamak üzere kullanabilirler. Kaldı ki, Öztop (2005, 10) kişilerin sıkıntılarından ve yaşamsal hayal kırıklıklarından kurtulmak (primer kazanç) veya başkalarının ilgisini çekmek, yardımlarını almak (sekonder kazanç) için ağrıyı bir savunma aracı olarak kullanabileceklerini ifade ederken buna değinmektedir. Bireyler maddi getirilerinin yanında çalışma koşullarındaki olumsuz koşulları gerekçe göstererek sosyal çevrelerinden sekonder kazanç olarak adlandırılabilir çeşitli örtük faydalar sağlayabilirler. Örnek olarak, belirli bir zaman limiti içinde bir işi bitirme zorunluluğu olarak tanımlanan iş yükünün (Yıldırım vd., 2004, 5) başka sorumluluklardan kurtulmak gibi avantajlar sağlayan bir sekonder kazanç unsuru olabileceği öngörülebilir.

Sekonder kazanç literatürü, modern psikiyatrinin gelişimi ile paralellik göstermektedir (Fisbain, 1995). İlgili çalışmalar daha çok sekonder kazanç mekanizmalarının nasıl çalıştığı ve sağlık uygulamalarındaki örnek vakaları içermektedir (Dansak, 1972; Ferguson, 1998; Fisbain 1994; Kwan ve Friel, 2002; Van Egmond, 2003). Sekonder kazanç üzerine yapılan psikiyatrik ve klinik çalışmalar dışındaysa diğer uygulamalı bilimler ve sosyal bilimlerde çok sınırlı bir literatür bulunmaktadır. Örnek olarak Türker ve diğerleri (2011), tıp fakültesi öğrencilerinin spor yapma alışkanlıkları ve spor yaralanmalarının değerlendirmesini yaptıkları çalışmada katılımcıların %4.9'unun (n=16) sekonder kazanç sağlamak amacıyla spor yaptıklarını belirlemiştir. Serbest muhasebecilik ve mali müşavirlik, çalışma süresi fazla, çalışma kapsamı geniş, sürekli dikkat gerektiren, düşünsel faaliyet ağırlıklı ve aşırı iş yükü içeren çalışma koşullarına sahip olması nedeniyle sekonder kazançla ilgili sosyal bilimler alanındaki araştırmalara konu olabilecek nitelikte bir mesleki çerçeve ihtiva etmektedir. Kaldı ki serbest muhasebecilik üzerine yapılan bir takım araştırmalar, muhasebecilik mesleğinin iş yükü açısından en ağır mesleklerden biri olduğunu ortaya koymaktadır (Ayboğa, 2003).

Bu çalışmanın amacı, muhasebe meslek mensuplarının iş yükleri ile sekonder kazançları (ilgi, saygı ve finansal sorunlara destek) arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, elde edilen sekonder kazançların da işyükünü sürdürme isteklerini etkileyip etkilemediğini belirlemektir. Bu çalışma, konusu ve kapsamı itibarıyla alanında öncül olup, muhasebe literatürüne sekonder kazanç kavramını uygulayarak bu literatüre yeni bir kavram kazandırmaktadır. Sekonder kazancın meslek mensupları tarafından nasıl kullanılmakta olduğunun tespiti sayesinde de muhasebecilik uygulamalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Muhasebe literatürüne ve uygulamalarına sağlayabileceği katkılar nedeniyle araştırmanın önemli olduğuna inanılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLER

Sigmund Freud sekonder kazanç kavramını öz bir ifade ile "... *rahatsızlığının sonucu olarak hastanın ulaştığı kişisel veya sosyal avantaj*" olarak tanımlamış ve bilinçsiz biçimde edinildiğine vurgu yapmıştır (Dersh vd., 2004, 267). Bu bağlamda, sekonder kazanç tanımlanırken bilinçdışı olma özelliği, kavramın belirgin unsurlarından olarak görülmektedir. Buna mukabil literatürdeki bazı çalışmalar, sekonder kazanç olarak nitelendirilen tutumların bilinçli olması gerektiğini ifade etmektedir. Örnek olarak, Büken (1997, 81-85) canlı böbrek vericilerini etik yönden incelediği çalışmada, küçük kardeşinin böbrek nakline acilen ihtiyaç duyması sebebiyle nakil gerekliliğinin aileye bildirilmesinden sonra kararsızlık göstermeden verici olacağını açıklayan 17 yaşındaki bireyin sekonder kazancını, ailesinin gözünde kahraman olacağı ve artık yetişkin olduğunun aile ve çevresine bir ispatı düşüncesi olarak ifade etmiştir. Bu örnekte görüldüğü üzere, nakil işlemi gerçekleşmeden tespit edilebilmiş bu düşüncede eylem sonrası oluşabilecek yüksek olasılıklı konuma göre şimdiden

eyleme yönelim oluşması bu fikrin bilinçdışı oluşmuş olmayabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca bu çalışmada, böbrek vericisi ilgili bireyin aile içinde sosyal konumunu yükselterek edinebileceği sekonder kazanç beklentisinde, rasyonel bir optimum fayda düşüncesi olup olmadığı tartışılmıştır. Aynı aileden başka birisinin de organ vermeye uygun olmasına rağmen yapılacak cerrahi müdahale nedeniyle başarılı bir futbol oyuncusu olma isteğine sahip ilgili bireyin hayallerinin yok olması hususunu hiç dikkate almadığı belirtilmiştir (Büken, 1997, 83). Bu duruma göre sekonder kazancın bilinçli bir eylem olması, onun rasyonel değerlendirme ile gerçekleştirileceği anlamına da gelmemektedir.

Kavramın farklı yönleri bu çalışmanın konusu ve kapsamı açısından dikkat çekmektedir. Fiziki veya psikolojik rahatsızlık ya da içinde bulunduğu durumu aile veya diğer sosyal çevrenin bireye yüklediği sorumlulukların bazılarında kaçmak amacıyla kullanarak sağlanan kazanç konunun bir yönüne işaret etmektedir. Bireyin üstlenmek durumunda olduğu bazı maddi yükümlülükleri yerine getirmeyerek dolaylı maddi getiri sağlaması veya çeşitli nedenlerle doğrudan bu getiriye ulaşması da konunun diğer bir yönü olarak değerlendirilebilir (Dersh vd., 2004, 267). Kavramın bu her iki yönü bazı hastalıkların kronikleşme nedenleri ve oranları incelenirken görülmektedir. Ağrı gerekçesiyle istirahat alan hasta sosyal sorumluluktan kaçış gerekçesini elde etmişken, sigorta tazminatı da maddi getiri sağlamasına sebep olabilmekte ve durum rahatsızlığın kronikleşme düzeyini artırmaktadır (Schiltenwolf ve Henningsen, 2008, 31). Bu konuyla ilgili Van Egmond ve diğerleri (2005, 419) tarafından yapılan ampirik bir çalışmada hastalarda belirlenen sekonder kazançlar; iş, sosyal güvenlik, yakınlardan ilgi görme, finansal problemlerin çözümünde kolaylık, beklenmedik sağlık harcamalarının karşılanması, adli/polis işlemlerinde kolaylık, konaklama, sigorta işlemleri ve diğer konularda kolaylık, hoşgörü, anlayış veya destek kazançları olarak belirlenmiştir (Van Egmond vd., 2005, 419).

İş yükü, zaman ve kişi başına düşen iş miktarı olarak birey üzerinde bir baskı unsuru oluşturan, bireyin kendisine normalin üzerinde iş yüklenmesine yönelik bir algı olarak soyut, matematiksel olarak işin doğal yükünün hesaplanabildiği hallerde ise somut bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Keser, 2006, 105). Öztürk ve diğerleri (2011) tarafından yapılan muhasebe meslek mensuplarının iş yükünün belirlenmesi için örnek gösterilebilecek ampirik bir çalışmada “İşimde çok fazla çalıştığımı düşünüyorum.” yargısına meslek mensuplarının % 42.1’inin “her zaman” ve “çoğu zaman” şeklinde katıldıkları (Öztürk vd., 2011, 92) görülerek muhasebe çalışanlarının iş yükü algısı ortaya konulmuştur. Keser (2006) çalışmasında, iş yükü nedeniyle bireyin etkilendiği olumsuz alt alanları, görev yüklenimindeki belirsizlik, işin yapılabileceğinden daha kısa zamanda bitirilmesi beklentisi, eğitim ve geliştirme faaliyetlerindeki uygunsuzluk ve uyumsuzluk ile sosyal destek düşüklüğü olarak belirtmiştir (Keser, 2006, 106).

Yukarıda, sağlık alanında yapılan araştırmalarda sekonder kazanç biçimleri tanımlanmış olup bu kavramın ilgili bireylerin kendilerinde baskı ve çeşitli olumsuz etkiler oluşturan hasta olma halini gerekçe göstererek elde ettikleri çeşitli sosyal ve ekonomik kazanımlardan oluştuğu belirtilmiştir. İş yükü ve etkileri ile ilgili yukarıdaki tanım ve açıklamalar yoluyla, muhasebe meslek mensuplarının iş yüklerinin fazlalığı nedeniyle oluşan baskı hali ve sosyal destek bulma düşüklüğü gibi olumsuz etkiler, hasta olma halinin oluşturduğu baskı ve olumsuz etkiler ile benzeştirilebilir. İki kavram arasında kurulabilecek bu benzeşimin sonucunda iş yükünün, hasta olma hali gibi sekonder kazanç ediniminin bir gerekçesi olarak gösterilerek çeşitli ikincil sosyal ve/veya ekonomik faydaların elde edilmesine neden olduğu öngörülebilir. Sekonder kazancın bireyin içinde bulunduğu durum nedeniyle elde etmeyi umduğu veya ulaştığı çeşitli ikincil kazanımlar olarak açığa çıkması, bu kavram ile literatürde görgül bir ilişkisi görülememiş olmasına karşın iş yükü kavramı arasında bir ilişki kurulabileceği sonucunu açığa çıkarmaktadır. Bu durumda iş yükü ile sekonder kazanç arasında doğrusal bir ilişki olduğu varsayılarak aşağıdaki hipotezler geliştirilebilir:

H₁: Muhasebe meslek mensuplarının iş yükleri sekonder kazançlarını pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

H₂: Muhasebe meslek mensuplarının sekonder kazanç düzeylerindeki artış iş yükünü sürdürme isteklerini pozitif ve anlamlı olarak etkiler.

3. METODOLOJİ

3.1. Çalışmanın Örnekleme

Araştırmanın amacı ve kısıtları doğrultusunda ana kütle Türkiye’de çalışmakta olan serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlerden (SM ve SMMM) oluşmaktadır. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) internet sitesinden alınan bilgiye göre 2016 yılında bu sayı 97.153 kişi olarak belirlenmiştir. Ana kütlede %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5’lik bir hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 196 kişi olarak hesap edilmiştir (Sekaran, 1992, 253).

Araştırma kapsamında örneklem, her örneğe eşit seçilme şansı veren (Bryman ve Cramer, 1997, 99) basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Hazırlanan anket formu çeşitli illerde çalışmakta olan serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirlere yüz yüze görüşme yöntemi veya e-posta yoluyla ulaştırılmış ve 252 adet anket formu geri dönmüştür.

Örnekleme dâhil edilen meslek elemanlarının demografik özellikleri Tablo 1’de özetlenmiştir. Buna göre, örneklemin büyük çoğunluğu (%83,3) erkek ve yarıya yakını (%40,5) 31-40 yaş aralığındadır. Örnekleme dâhil edilen muhasebe elemanlarının büyük çoğunluğu (%69,5), 11 yıl ve üzeri iş tecrübesine sahiptir. Eğitim durumuna göre değerlendirildiğinde örneklemin büyük çoğunluğunun (%76,2) lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde	Geçerli %	Toplam %
Cinsiyet	Erkek	210	83,3	85,0	85,0
	Kadın	37	14,7	15,0	100
Yaş	20-30	33	13,1	13,3	13,3
	31-40	102	40,5	41,0	54,2
	41-50	74	29,4	29,7	83,9
	51+	40	15,9	16,1	100,0
Mesleki Tecrübe	0-5	26	10,3	11,0	11,0
	6-10	35	13,9	14,8	25,8
	11-15	59	23,4	25,0	50,8
	16-20	39	15,5	16,5	67,4
	21+	77	30,6	32,6	100,0
Eğitim	Lise	30	11,9	12,2	12,2
	MYO	9	3,6	3,7	15,9
	Lisans	192	76,2	78,0	93,9
	Lisansüstü	15	6,0	6,1	100,0

3.2. Çalışmada Kullanılan Ölçekler, Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Oluşturulan anket formunun ilk kısmında deneklerin yaşlarını, cinsiyetlerini ve mesleki tecrübelerini ve eğitim düzeylerini ölçmeye yönelik dört adet soruya yer verilmiştir. Bu bölümün ardından gelen 20 soru ise muhasebe elemanlarının, iş yükü düzeyleri, iş yükü düzeyini sürdürme istekleri ve sekonder kazanç algılarını ölçmeyi amaçlamaktadır.

İş yükü ile ilgili 10 sorunun ilk beşi, deneklerin halihazırda algılamakta oldukları iş yükünü, diğer beş tanesi ise bu iş yükünü sürdürme isteğini temsil etmektedir. Bu sorular; Yıldırım ve diğerleri (2004), Keser (2006) ve Öztürk ve diğerlerinin (2011) çalışmalarındaki kavramsal tanımlamalar ve bulgulardan yola çıkılarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Son kısımda yer alan 10 soru ise sekonder kazancı temsil eden üç boyutu ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu sorulardan üç tanesi, saygınlık kazancı, dört tanesi ilgi ve sevgi kazancı ve üç tanesi ise finansal problemlere çözüm kazancını temsil etmektedir. İlgili sorulardan saygınlık kazancı ile ilgili sorular araştırmacılar tarafından Büken'in(1997)söz konusu kazancı bulgularla ifade ettiği çalışmasından yola çıkarak, ilgi ve sevgi kazancı ile finansal problemlere çözüm kazançları ile ilgili sorular ise Van Egmond'un (2003) çalışmasındaki kavramlar ve Van Egmond ve diğerlerinin (2005) ampirik çalışmasında belirlenmiş sekonder kazanç boyutları baz alınarak bu doğrultuda araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ölçeklerde cevaplar 7'li likert ölçeği ile alınmıştır (1=Kesinlikle katılmıyorum, 7=Kesinlikle katılıyorum).

Ölçek maddelerinin uygun olup olmadığı ve ölçülmek istenen özelliği temsil edip etmediklerini (içerik geçerliliği) psikoloji ve örgütsel davranış alanında uzman olan 3 akademisyen tarafından incelenmiş, düzeltmeler yapılmıştır. Bu aşamadan sonra 35 kişilik bir örneklem üzerinde pilot uygulama yapılmıştır. Ölçeklerin güvenilirliğinin test edilmesi için pilot uygulama ile elde edilen verilerle ölçek maddelerinin birbirleri ile tutarlı olup olmadıkları (içsel tutarlılıklarını) ve maddelerin söz konusu hipotetik faktörü ölçüp ölçmediğini belirleyen Cronbach's alpha yöntemi kullanılmıştır (Şencan, 2005, 114). Ölçeklerin yapı geçerlilikleri ise keşfedici faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizleri (CFA) ile test edilmiştir. Keşfedici faktör analizinde faktör türetme yöntemi olarak temel bileşenler (principal component) yöntemi kullanılmış, ayrıca elde edilecek faktörlerin birbirleriyle korelasyona girmemesi ve bunun sonucu olarak da bağımsız alt skalalar elde etmek için orthogonal faktör rotasyonu (varimax yöntemi) uygulanmıştır (Akgül ve Çevik, 2005, 423).

İş yükü soruları için ilk adımda yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach's Alpha istatistiğinin yanı sıra, değişkenler arasındaki ortalama korelasyon değerleri (*inter-itemcorrelation*), ilgili soru-bütün istatistikleri (item-total correlation) ve soru silindiğinde Alpha katsayısındaki değişimin ne olacağı yorumlanması yararlı olacaktır (Demir ve Okan, 2008, 79). Burada dikkate alınması gereken bir nokta Cronbah's Alpha istatistiğinin değişken sayısından etkileneceği ve değişken sayısı arttıkça daha yüksek değerler elde edileceği varsayımdır. Ancak böyle bir durumda değişkenler arasındaki ortalama korelasyon değerleri de düşük olacaktır. Bu varsayımlara göre değişkenler arasındaki ortalama korelasyon değerlerinin 0,30'un üzerinde olması gerekmektedir (DenHartog vd., 1997, 24). Öte yandan, her sorunun bütün içerisinde eklenebilir özellik taşıyıp taşımadığını belirten item-total (ilgili soru-bütün) korelasyon katsayılarının negatif olmaması ve 0,25 in üzerinde olması gerekmektedir. Bir sorunun ölçekten çıkarılması kararının verilmesi için ek olarak; soru silindiğinde alpha katsayısındaki değişimin ne olacağına bakmak gereklidir (Akgül ve Çevik, 2005, 440). Yukarıdaki varsayımlara göre yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ölçeğin toplanabilirlik özelliğini olumsuz etkileyen ve keşfedici faktör analizi sonucunda, birden fazla faktöre yüklenen sorular ölçekten çıkarılmıştır. Belirtilen varsayımlara göre, iş yükünü temsil eden 2 adet ve iş yükünü sürdürme isteğini temsil eden 2 adet sorunun ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

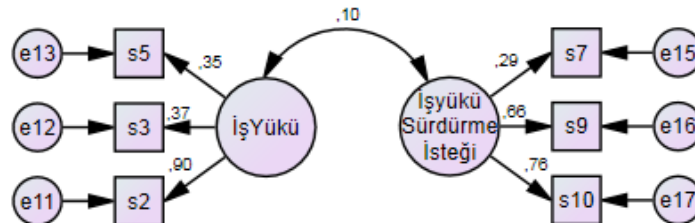
İki boyutlu ve 6 maddeli iş yükü ölçeği ile örneklemden toplanan 252 veri ile yapılan keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 2'de özetlenmiştir. Elde edilen iki faktör, toplam varyansın %53,42'sini açıklamaktadır. Bu faktörlerden ilki (F1) deneklerin hâlihazırda iş yükü

düzeyini gösteren sorulardan oluşmaktadır. İkinci faktör ise (F2) iş yükünü sürdürme isteğini ifade etmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütü (.54) çalışmada kullanılan örneklem büyüklüğünün zayıf da olsa kabul edilemez sınırlarda olmadığını ifade etmektedir (Akgül, 2005, 450). Bartlett testi ise evren korelasyon matrisinin birim matristen farklı olması gerektiği yönündeki varsayımı sağlamaktadır ($p < .000$). Güvenilirlik analizi sonuçları, her iki ölçek için de düşük bir güvenilirlik düzeyine işaret etmektedir.

Tablo 2. İş Yükü Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Soru No	İş yükü	F1	F2
S2	Mesleki konularla ilgili olarak çok sık telefon görüşmesi yaparım.	.80	
S3	Mesleki konularla ilgili olarak bürom dışında da çok zaman harcarım.	.67	
S5	Günlük yaşantımın büyük kısmını mesleki konulara ayırmak zorundayım.	.67	
S7	Defterini tuttuğum mükelleflerin sayısını arttırmayı düşünüyorum.		.55
S9	İşlerimin yoğunluğundan rahatsızlık duymuyorum.		.80
S10	Uzun yıllar bu tempoda çalışabilirim.		.82
Faktör Özdeğeri:		1.66	1.54
Faktörün Açıkladığı Varyans Yüzdesi		27.70	25.72
Açıklanan Toplam Varyans (%)			53.42
Testler			
Kaizer-Meyer-Olkin Test (KMO):		.54	
Bartlett's Test of Sphericity:		163.9 (P<.000)	
Cronbach's Alpha:		.52	.57

İş yükü ve iş yükünü sürdürme isteği boyutları ile ilgili faktör yapısının veri ile uyumunu test etmek için ayrıca doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Şekil 1 iş yükü ve iş yükünü sürdürme isteği boyutları ile ilgili ölçme modelini göstermektedir. Belirtilen modelin veri uyumunu test edildiği doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre sonuçlar, iş yükü ve iş yükünü sürdürme isteği sorularının ayrı faktörlere yüklendiği 2 faktörlü modelin tatminkâr bir veri uyumu sağladığını doğrulamaktadır ($\chi^2=20.34$; $df=8$; $\chi^2/df=2.54$; CFI=.92; TLI=.85; RMSEA=.07).

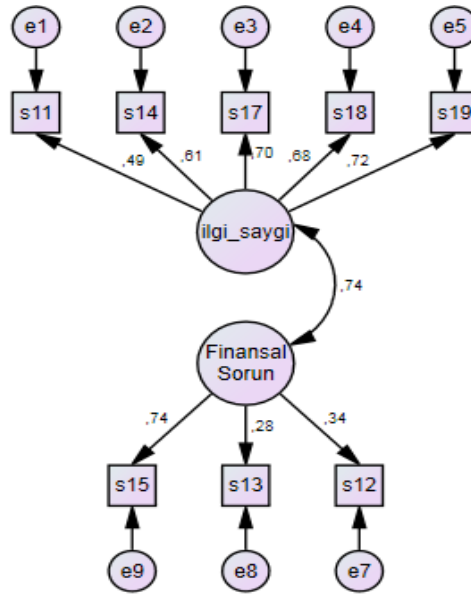
Şekil 1. İş Yükü Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Sekonder kazanç soruları için yapılan keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 3’de özetlenmiştir. Elde edilen iki faktör toplam varyansın %52.66’sını açıklamaktadır. Bu faktörlerden ilki (F1) finansal sorunlara çözüm bulma kazancını ifade eden sorulardan oluşmaktadır. İlgi-sevgi kazancı ile saygınlık görme kazancı soruları ise diğer faktörde (F2) bir araya gelmiştir. Başka bir ifade ile deneklerimiz ilgi-sevgi kazancı ile saygı görme kazancı sorularını benzer şekilde algılamaktadır. Söz konusu faktör içerdiği soruların özellikleri dikkate alınarak, “ilgi-saygı kazancı” olarak adlandırılmıştır. Bu faktörü oluşturan ilgi-sevgi ve saygı boyutlarını temsil eden iki adet soru güvenilirlik ve faktör analizinin yukarıda da değinilen varsayımları gereği ölçekten çıkarılmıştır. KMO örneklem yeterliliği ölçütü (.82) çalışmada kullanılan örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir (Akgül, 2005, 450). Bartlett testi ise evren korelasyon matrisinin birim matristen farklı olması gerektiği yönündeki varsayımı sağlamaktadır ($p < .000$). Güvenilirlik analizi sonuçları, ilgi ve saygı faktörü için tatmin edici düzeyde güvenilirlik sağlandığını doğrularken, finansal sorunlara çözüm faktörü için ancak düşük bir güvenilirlikten bahsedilebilir.

Tablo 3. Sekonder Kazanç Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Soru no	Sekonder Kazanç	F1	F2
S12	İhtiyaç duyarsam kolaylıkla borçlanabilirim	.719	
S13	Mükelleflerle ücret tarifesi konusunda asla pazarlık yapmam	.751	
S15	Mali sorunlarıma kolaylıkla çözüm getiririm	.388	
S11	Ailemdeki bireyler bana karşı daima ilgilidirler		.622
S14	Arkadaşlarım bana karşı daima ilgilidirler		.679
S17	Mesleğim dolayısıyla toplum içinde saygı duyulan bir insanım		.746
S18	Adliye ve vergi dairesi gibi kurumlarda kişisel işlerimi hızlıca halledebilirim		.670
S19	Sosyal çevrem sorunları ile ilgili tavsiyelerime başvurur ve güvenir.		.815
Faktör Özdeğeri:		3.11	1.10
Faktörün Açıkladığı Varyans Yüzdesi		38.91	13.75
Açıklanan Toplam Varyans (%)			52.66
Testler			
Kaizer-Meyer-Olkin Test (KMO):		.824	
Bartlett’s Test of Sphericity:		427.36 ($P < .000$)	
Cronbach’s Alpha:		.44	.76

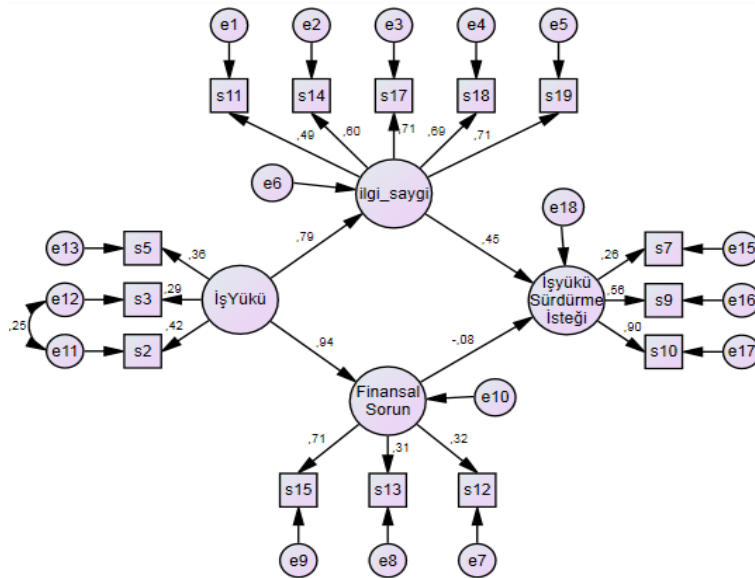
Sekonder kazanç boyutları ile ilgili faktör yapısının veri ile uyumunu test etmek için ayrıca doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Şekil 2 sekonder kazanç boyutları ile ilgili ölçme modelini göstermektedir. Belirtilen modelin veri uyumunu test edildiği doğrulayıcı faktör analizi sonuçları sekonder kazanç boyutlarının, finansal sorunlara çözüm ve ilgi-saygı kazancı olarak iki farklı faktörde toplandığı model için tatminkâr bir veri uyumu sağlandığını doğrulamaktadır ($\chi^2=35.06$; $df=19$; $\chi^2/df=1.84$; CFI=.96; TLI=.94; RMSEA=.05).

Şekil 2. Sekonder Kazanç Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

3.3 Verilerin Analizi ve Bulgular

Sekonder kazanç, iş yükü ve iş yükünü sürdürme isteği değişkenleri arasında öngörülen ilişkileri test eden yapısal eşitlik modeli, Şekil 3’de sunulmuştur. Model, 14 adet gözlenen değişken ve bunların temsil ettiği dört adet örtük değişken içermektedir. Modelde her bir değişkene ait hata terimleri ise (e) ile gösterilmiştir. Modelin kabul edilebilmesi için ayrıca, uyum indekslerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna göre hesaplanan χ^2/df oranının 3 den küçük olması, RMSEA indeksinin 0.8’den küçük olması ve CFI, TLI indekslerinin de 90’ın üzerinde olması, kavramsal model ile verinin uyumunun tatminkar olduğunu ifade etmektedir (Wank ve Armstrong, 2001, 9).

Şekil 3. Yapısal Model ve Analiz Sonuçları

Tablo 4'te sunulan yapısal modele ait uyum indeksleri modelin veri ile uyumunun tatminkâr olduğunu göstermektedir. İş yükü düzeyi her iki sekonder kazanç boyutu üzerinde pozitif ve anlamlı etkiye sahiptir. Başka bir deyişle iş yükünün artan düzeylerinde hem ilgi ve saygı ($\beta=.793$; $p<.01$), hem de finansal sorunlar ($\beta=.938$; $p<.01$) yönünde daha fazla sekonder kazanç algılanmaktadır. Sekonder kazanç boyutlarının iş yükünü sürdürme isteği üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ise, finansal sorunlara çözüm kazancının iş yükünü sürdürme isteği üzerinde anlamlı etkisi gözlenemezken ($\beta=-.079$; $p>.05$), ilgi ve saygı kazancında gözlenecek artış iş yükünü sürdürme isteğinin de artmasına neden olmaktadır ($\beta=.452$; $p<.05$).

Tablo 4. Yapısal Eşitlik Modeli Analiz Sonuçları

Değişkenler ve ilişkinin yönü	Tahmin*	SD	P	χ^2	df	χ^2/df	CFI	TLI	RMSEA
İş Yükü→İlgi ve Saygı	.793	.246	.000	137.788	72	1.91	.898	.871	.060
İş Yükü→Finansal Sorun	.938	.304	.001						
İlgi ve Saygı→İş yükü sürdürme isteği	.452	.142	.037						
Finansal Sorun→İş yükü sürdürme isteği	-.079	.141	.651						

* Standardize edilmiş regresyon katsayısı

4. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Sekonder kazanç araştırmaları kapsamında muhasebecileri ele alması bakımında bir ilk olan bu çalışmada serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin yüzleştiği iş yükünün sağladığı avantajlar ortaya konulmuştur. Toplumumuzda en çok bilinen şekliyle kayıvalide gelin çatışmasında sıradan bir yol olarak izlenen (Arıkan, 2008: 117) sekonder kazancın muhasebecilik mesleğinde de olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, beklendiği gibi serbest muhasebecilerin iş yükleri ile ilgi ve saygı görme istekleri ve finansal sorunlarına yardım görme ihtiyaçları arasında ciddi düzeyde pozitif yönlü ilişki vardır. Buna bağlı olarak, iş yükü nedeniyle ilgi ve saygı gördüğünü hisseden serbest muhasebecilerin iş yükünün devamını istedikleri de bu çalışmadaki yapısal model analizi tarafından ortaya konulmuştur. Fakat beklentilerden farklı olarak finansal sorunlarına destek bulmaya yönelik sekonder kazancın iş yükünü sürdürme isteği üzerinde etkili olmadığını göstermektedir. Elde edilen bu bulgular serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin finansal konularda destek elde etmekten daha ziyade ilgi ve saygı görme ihtiyaçları olduğunu göstermektedir. Bu bulgu Aydemir (2015) tarafından yapılan muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri konulu çalışmanın bulguları ile de örtüşmektedir.

Araştırma bulguları, yoğun iş yükünün çalışanların sekonder kazanç elde etmeleri üzerinde etkili olduğunu, bu nedenle de çalışanların yoğun iş yüklerini devam ettirmeye gönüllü olduklarını göstermektedir. Bu bulgular sekonder kazanç isteklerinin karşılanmasının çalışanların motivasyonlarını artırabileceğini, işletmeye ve işe karşı olumlu tutumlar (örgütsel bağlılık, örgütsel vatandaşlık davranışı vb.) geliştirmelerine katkı sağlayacağına işaret etmektedir. Ayrıca, sekonder kazanç beklentilerinin çalışanlarda izlenim yönetimi gibi olumsuz iş tutumlarına sebep olabileceği konusunda yöneticilerin dikkatlerini çekmekte fayda bulunmaktadır. Araştırmacıların yukarıda belirttiğimiz hususları farklı örneklerde incelemeleri tavsiye edilmektedir.

Araştırma kapsamında geliştirilen ölçeklerin (iş yükü, sekonder kazanç, iş yükü sürdürme eğilimi) ölçeklerinin farklı örneklerde kullanılarak geçerliliğinin test edilmesi, literatüre geçerliliği ve güvenilirliği farklı örneklerde kanıtlanmış ölçekler kazandıracaktır. Örneğin iş yükü yoğun olan askerler, sağlık kurumları çalışanları gibi örneklerde bizim çalışmamıza benzer bir araştırma modelinin test edilmesinin, hem bu araştırmanın bulgularının teyidi hem de ölçeklerin yeniden test edilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgül, A. ve Çevik O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri: SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.
- Arıkan, K. (2008). Türkiye'de genel tıp ve psikiyatri, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi sürekli tıp eğitimi etkinlikleri. *Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi*, 62, 117-118.
- Ayboğa, H. (2003). Globalleşme sürecinde ülkemizde muhasebe mesleği ve meslek mensuplarının eğitimi. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(1), 327-359.
- Aydemir, O. (2015). Muhasebe meslek mensuplarının karşılaştıkları sorunlar ve beklentiler. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 67, 71-84.
- Bryman, A., ve Cramer, D. (1997). *Quantitative data Analysis with SPSS for windows: A guide for social scientists*. New York: Routledge.
- Büken, N.Ö. (1997). Bir vaka özelinde canlı böbrek vericilerinin etik yönden değerlendirilmesi ve adölesan vericinin psikososyal durumu. *Türkiye Klinikleri J MedEthics*. 5(2), 81-7
- Dansak, D.A. (1972). Secondary gain in long-term hemodialysis patients. *Am J Psychiatry*. 129, 128-31.
- Demir, H. ve Okan, T. (2008). Etkileşimsel ve dönüşümsel liderlik: Bir ölçek geliştirme denemesi. *İstanbul İktisadi Enstitüsü Dergisi*, 19(61), 72-90.
- Den Hartog, D. N., Van Muijen, J. J. & Koopman, P. L. (1997). Transactional versus transformational leadership: An analysis of MLQ. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, 19-34.
- Dersh, J., Polatin, P.B., Leeman, G. & Gatchel, R.J. (2004). The management of secondary gain and loss in medicolegal settings: Strengths and weaknesses. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 4, 267-279.
- Ferguson, E. (1998). Hypochondriacal concerns, symptom reporting and secondary gain mechanisms. *Br J Med Psychol*, 71, 281-95.
- Fisbain, D.A. (1994). Secondary gain concept. Definition, problems and its abuse in medical practice. *APS Journal*, 3, 264-273.
- Fisbain, D.A. (1995). Secondary gain concept: A review of the scientific evidence. *Clin J Pain*, 11, 6-21.
- Keser, A. (2006). Çağrı merkezi çalışanlarında iş yükü düzeyi ile iş doyumunu ilişkisinin araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 100-119.
- Kwan, O. ve Friel, J. (2002). Clinical relevance of the sick role and secondary gain in the treatment of disability syndromes. *Medical Hypotheses*, 59(2), 129-134.
- Öztop, P. (2005). *Dizosteoartritli hastalarda ağrı, özürüllük ve depresyon arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi, Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, Ankara.
- Öztürk, V., Çil Koçyiğit, S. ve Çına Bal, E. (2011). Muhasebe meslek mensuplarının mesleki tükenmişlik düzeyleri ile işe bağlılık arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma: Ankara ili örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 84-98.
- Schiltenswolf, M. & Henningsen, P. (2008). Muskuloskeletal ağrılar, biyopsikososyal yaklaşımla tanı ve tedavi. [Çevrim-içi: http://www.deomed.com/upload/pdfs/978-975-8882-27-4_pp_19-31.pdf,2008], Erişim Tarihi: 12.11.2009.
- Sekaran, U. (1992). *Research Methods for Business*. Canada: John Wiley ve Sons, Inc.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Seçkin Yayıncılık.
- Şenel, C. (2008). Sekonder kazançlar, *Aktüel Psikoloji*. [<http://www.aktuelpsikoloji.com/sekonder-kazanclar-427yy.htm>], Erişim Tarihi: 09.01.2011.
- Türker, T., Koçak, N., İstanbulluoğlu, H., Yıldırım, A.O., Kır, T., Açikel, C. ve Kılıç, S. (2011). Tıp fakültesi öğrencilerinin spor yapma alışkanlıkları ve spor yaralanmalarının değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 53, 94-98.

-
- Van Egmond, J. (2003). The multiple meanings of secondary gain. *The American Journal of Phsicoanalysis*, 63(2), 137-147.
- Van Egmond, J., Kummeling, I. & Balkom, T. (2005). Secondary gain as hidden motive forgetting psychiatric treatment. *European Psychiatry*, 20, 416-421.
- Yıldırım, O., Tektüfekçi, F. ve Çukacı, Y.C. (2004). Modern toplum hastalığı: Stres ve muhasebe meslek elemanı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1-20.
- Citation Information/Kaynakça Bilgisi:** Yayla, H., Çelik, M.ve Yazan, Ö., (2016). Muhasebecilerin iş yükünün sekonder kazanç üzerine etkileri. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 16-26.